

ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Доктор історичних наук Хорошун Б.І.,
кандидат історичних наук Язвінська О.М.,
кандидат історичних наук Глушенюк Н.М.

Досліджується стан наукової розробки поняття гуманітаризації вищої освіти, аналізується зарубіжний досвід гуманітаризації та її вплив на рівень професіоналізму майбутнього фахівця.

Studying the position of the scientific development of the humanitarization concept of higher education, analysis of the foreign experience and its impact on professional level of the future specialist.

Вимоги сьогодення дня в підготовці фахівця, а також аналіз накопиченого у вітчизняних і закордонних вузах досвіду представляє можливість обґрунтування концептуальної моделі сучасної вітчизняної вищої освіти. Необхідність такої концепції зумовлена соціально-економічними явищами, що відбуваються в суспільстві: підвищенням ролі загальнолюдських цінностей, розвитком інтеграційних процесів у науці, освіті, розвитком національної культури.

Варто зазначити, що в європейських країнах процес реформування вищої освіти здійснюється давно і системно. Кінець ХХ — початок ХХІ ст. — період глибоких трансформацій в суспільно-політичному житті європейських країн і справжнього зближення європейських освітніх систем вищої освіти. В результаті, система професійної освіти в європейських країнах демонструє життєстійкість, адаптованість, усталеність до соціальних змін. У ті часи Україна переживала період кардинальних економічних, ідеологічних, політичних, культурних та інших змін, що не дозволило реформувати сектор вищої освіти разом з європейськими країнами.

З огляду на це, сучасна концепція вищої освіти України повинна бути створена з урахуванням історичних уроків розвитку вітчизняної освіти і закордонного досвіду професійної підготовки фахівців, на основі результатів творчих пошуків педагогічних колективів і окремих вчених України.

Мета нашого дослідження полягає в дослідженні практичних пошуків втілення гуманістично орієнтованих моделей навчання з врахуванням зарубіжного досвіду.

Питанням гуманітаризації вищої освіти в останні десятиріччя надається значна увага з метою знаходження завершеної теорії формування фахівця-професіонала. Тому вони стали предметом пильної уваги значної кількості дослідників.

Так, до проблематики фундаменталізації та гуманітаризації вітчизняної системи освіти зверталися в своїх працях М. Дмитриченко, Б. Хорошун, М. Хмелевський, Ю. Сухарніков, О. Язвінська, Н. Глушенюк, О. Шевченко, П. Скляр, В. Третяченко, В. Половець, О. Сук, В. Сидоренко, Г. Оникович, Ю. Зінковський, Г. Мірських, Г. Дутка [1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 12, 13].

Зарубіжний досвід гуманітаризації вищої освіти в загальних рисах розкривають у наукових дослідженнях А. Ржевська, Л. Гульпа, В. Кундрік, Л. Тарасюк, К. Цейкович [5, 7, 10, 11]. При цьому найбільш популярною країною для досліджень проблем вищої освіти серед українських науковців залишаються США; педагогічний досвід Великобританії, Франції, Польщі, Угорщини та Німеччини теж досить часто висвітлюється в сучасних вітчизняних дисертаціях педагогічної тематики.

Таким чином, сучасна ситуація в сфері європейських досліджень з вищої освіти характеризується наявністю численних публікацій на основі даних, отриманих від різних національних і міжнародних джерел. Кількість публікацій у ХХІ ст. суттєво збільшилась, що зумовлено як геополітичними чинниками, так і стрімким розвитком вищої освіти, зокрема її наднаціонального сектору. Але незважаючи на велике різноманіття порушених наукових проблем та глибину їх дослідження, у сучасній вітчизняній науці окремі їх аспекти залишились не вирішеними.

Так, не має цілісного дослідження, яке б передбачало характеристику процесу гуманітаризації професійної освіти у вищих навчальних закладах Західної Європи та США з точки зору його теоретичної і практичної цінності та доцільності використання окремих ідей і практичних здобутків.

Безумовно, сучасна стратегія в галузі освіти — досягнення якості, що відповідає вимогам XXI століття. Новітні тенденції побудови освітніх моделей передбачають трансформування змісту освіти таким чином, щоб він був відповідним до запитів і потреб суб'єктів навчання. Такий підхід до створення моделей сприяє швидкому подоланню суспільних протиріч.

Саме тому важлива гуманітаризація освіти. Основна сутність гуманітаризації — забезпечення ґрунтового загальнокультурного розвитку, формування гармонійної, цілісної особистості, що розглядається як важлива передумова і суттєвий чинник її професійного становлення та самореалізації.

Гуманітаризація передбачає посилення ролі суспільних дисциплін у начальному процесі, адже останні формують систему ціннісних орієнтацій, дають змогу досягнути феномен людини, її місце і роль у світі, виробляють уміння регулювати психологічні, соціальні, політичні, міжнаціональні конфлікти та й загалом спілкуватись [3, 68].

Практичні пошуки втілення гуманістично орієнтованих моделей навчання мають неоднозначний характер. Тому важливою є оцінка їх результатів за допомогою аналітичних методів. Не лише викладач у процесі своєї праці готує компетентного спеціаліста, але і студент, зацікавлений в реалізації цієї мети, виступає суб'єктом цієї співпраці. І тільки узгодження цих дій призведе до очікуваного результату.

Гуманітаризація освіти тісно пов'язана з гуманізацією. Гуманізація вищої освіти — це такий світоглядний і діяльний підхід до освіти, який не тільки визнає, але і стверджує цінність студента як особистості, його право на якісну освіту, на свободу вибору, на розвиток і виявлення своїх здібностей.

Гуманізація розглядається у вузькому значенні — це прояв нового педагогічного мислення, пов'язаного з поверненням освіти гуманістичного змісту (орієнтації на розвиток особистості) і боротьбі з перетворенням її в утилітарне навчання конкретного аспекту професійних знань і умінь. У широкому — це складне системне (інтегративне) утворення, основним завданням якого є створення усіх умов для розкриття здібностей особистості, задоволення її потреб в інтелектуальному, духовному, моральному й фізичному розвитку. При такому визначенні гуманізація складається з наступних компонентів освіти: гуманітаризації, фундаменталізації, діяльнісного спрямування, національного характеру [4, 6].

Гуманітаризація освіти пов'язана з етапом входження нашого суспільства в західну цивілізаційну систему освіти. Це складний процес переосмислення кожним власного бачення проблеми освіти з урахуванням пізнавального досвіду західних теоретиків і практиків.

Ідея гуманітаризації не є принципово новою, вона активно реалізується в освітніх системах розвинених країн. Європейські університети зможуть встигнути за міжнародним розвитком, тільки якщо підтримуватимуть загальну освіту, а саме гуманітарні та соціальні науки, формуватимуть міждисциплінарні навички, вміння та компетенції [5, 22]. Залежно від реального стану особливостей освітніх та соціальних процесів у конкретній країні, пріоритети надаються тим або іншим аспектам гуманітаризації.

Взагалі всі відомі з існуючих технології освіти можна поділити на енциклопедичні, прагматичні та фундаментальні. Енциклопедична освіта передбачає всебічне накопичення знань людиною, що за сучасного обсягу цих знань є просто неможливим [6, 21]. Адже в наш час неможливо озброїти людину знаннями на все життя, обсяги інформації зростають швидше, ніж спроможність їх засвоїти.

Прагматична методика отримала поширення в університетах США і деяких країнах Західної Європи. Відповідно до неї здійснюється ефективне опанування лише тими знаннями, які є потрібними для найвужчого за фахом спеціаліста. Для прикладу, в США вищі навчальні заклади при викладанні тих чи інших предметів керуються ринковим попитом, який формують роботодавці. Вони готують вузькоспеціалізованих працівників, які після закінчення вищого начального закладу можуть безпосередньо приступати до роботи [7, 216].

Такі фахівці можуть працювати, й досить ефективно, проте дуже нетривалий час: «для них дуже швидко настає мить, коли треба дещо змінити або розширити сферу своєї праці, що потребує додаткових знань, насамперед фундаментальних, а їх немає... головне немає звички й внутрішньої потреби для цього» [6, 19].

Дефіцит гуманістичного виховання і тісно пов'язаної з ним гуманітарної освіти у вузах все більш відчувається у зв'язку з орієнтацією студентів на підготовку до вузькоспеціалізованої діяльності.

Саме тому американські експерти в галузі освіти обґрунтували висновки про те, що інженерна освіта повинна забезпечувати широку, а не вузькоспеціалізовану підготовку, і бути проблемною, а не дисциплінарно орієнтованою. Тобто йдеться про підготовку всебічно розвинених фахівців, які вміють самоутверджуватися і розкриватися, приймати рішення у складних умовах, підготовлених до неперервного підвищення своєї кваліфікації, а також до поєднання особистих інтересів із суспільними [8, 108-113].

Реформи в системі американської освіти відбилися в перегляді структури, змісту, методів, форм гуманізації й гуманітаризації у вищій школі США. У числі концепції гуманізації й гуманітаризації освіти найбільш популярною виявилася концепція Б. Кіні, фахівця в галузі гуманітарної освіти. Отже, в американській науці наявні різні гуманістичні спрямування, що вважають своїм предметом особистість, котра споконвічно прагне до самоактуалізації, саморозвитку [9, 77].

У країнах Європи (Франції, Німеччині, Великій Британії), як свідчать дані порівняльної педагогіки, забезпечення професійної мобільності за рахунок фундаменталізації та гуманітаризації освіти є одним з пріоритетних напрямків вдосконалення освітніх технологій. А гуманітарна підготовка спеціаліста будь-якого профілю є важливішою частиною загальної політики вищої освіти.

Підвищення фахового рівня не можливе без нових підходів до організації самостійної роботи студентів та індивідуально-консультативної роботи викладачів з студентами. У Великобританії, наприклад, де кожний університет має свою систему навчання, 60% учбового часу складає самостійне вивчення рекомендованої літератури, методичних матеріалів, 10% — учбових теле- і радіопрограм, 15% — робота з викладачем і 15% — виконання практичних робіт та контрольних письмових завдань [10]. Самостійне вивчення літератури передбачає процес ознайомлення з матеріалом, його осмислення, а в кінцевому результаті — обговорення з групою і викладачем на практичних заняттях. Щодо індивідуальних занять та контрольних письмових завдань, то передбачено, що кожний студент має самостійно дослідити певну тему, дати їй оцінку і висвітлити.

Угорська республіка, як один з найближчих західних партнерів України, за останні роки значно посирила свій освітній авторитет серед європейських держав, запровадивши якісні зміни в усіх сферах освітньої діяльності. В умовах широкої глобалізації суспільства відчутна сильна конкуренція щодо гуманізації освіти, що для Угорщини є не тільки пріоритетом, але й можливістю удосконалення та переоцінки стратегічних напрямів у сфері вищої освіти. Вирішальним чинником якісної освіти має бути вибір студентами вищого навчального закладу, оскільки на сучасному етапі недостатньо володіти тільки дипломом спеціаліста, а важливо мати міцні знання з обраного фаху [11, 60-61].

Тобто, сучасна освіта у вищій школі європейських держав спирається на низку основних принципів, обумовлених вимогами до підготовки фахівців. Серед них необхідно виділити фундаментальність, що виявляє себе в ході впровадження в навчальний процес теорії високого ступеня спільності, що має підвищену інформаційну ємність і універсальну застосовність. Наступний принцип — це гуманітаризація освіти, для якої склалися серйозні передумови і можливості. Гуманітаризація означає корінний перегляд уявлень про місце культури у суспільстві, про зміст духовних цінностей, про взаємовідносини людини і суспільства.

Натомість, в Україні зароджується нове значення ролі й місця гуманітарної сфери у розвитку суспільства. Так, у сучасній українській системі освіти гуманітаризація має передбачати переорієнтацію пріоритетів у визначенні освітніх ідеалів — відмову від технократичних підходів у цій справі і спрямування освітнього процесу на формування передусім духовного світу особистості, утвердження духовних цінностей як першоджерела у визначенні мети і змісту освіти, олюднення знання, формування цілісної гармонійної картини світу з повноцінним відтворенням у ній світу культури, світу людини [3, 70-71].

Розглядаючи навчальні програми підготовки фахівців під кутом зору реформування системи вищої освіти України, слід провести уточнення певних ключових понять. Гуманітаризація освіти у вищій школі не може бути зведена до доповнення навчальної програми новими предметами. Адже відмінність гуманітарних наук від природознавчих є відносною. Значний гуманітарний потенціал мають математика та природничо-наукові предмети. Тому будь-яке протиставлення ролі гуманітарно-суспільних і природничо-наукових предметів у формуванні духовності, розкритті творчого потенціалу особистості неможливе.

Гуманітаризація змісту природничо-технічної освіти полягає передусім у тому, щоб зробити знання, закладені у цьому змісті, особистісно значущими на основі розкриття їх окремих і опосередкованих зв'язків з людиною і суспільством, усвідомлення цих знань не лише як важливого елемента загальнолюдської культури, а й як елемента культури кожної сучасної людини [3, 74].

Звідси випливає, що основним елементом удосконалення навчального процесу має стати включення в навчальні плани гуманітарної фундаментальної підготовки природничо-технічних дисциплін і відповідно циклу гуманітарних дисциплін — у природничо-технічну фундаментальну підготовку. Причому цей процес не можна розглядати як просте змішування вже відомих предметів. Мова йде про створення нового покоління проблемно орієнтованих курсів, реалізація яких потребує [12, 79-81].

Гуманітарне і природно-наукове знання дають різні картини однієї і тієї самої реальності. Природно-наукове знання має предметом об'єктивну частину цієї реальності, яку можна описати за допомогою формальної логіки. Предметом гуманітарне знання є сам процес формування об'єктивної реальності, тобто суб'єктивна діяльність. У кінцевому підсумку предметом є одне й те саме, лише у різних зрізах.

Ю. Зінковський та Г. Мірських досліджуючи гуманітаризацію технічної освіти стверджують, що вона спрямована, по-перше, на те, що б не допустити суто «професійної» однобокості майбутнього фахівця і, по-друге, закласти основи його гуманістичного світогляду [13, 19].

Адже студент технічного вищого навчального закладу за роки навчання має не лише одержати нові фахові знання, а й набути навичок, умінь спілкуватися та здійснювати вибір в професійному середовищі і повсякденному житті. Якщо проаналізувати ці три складові освітнього процесу, то виявиться, що лише перша ґрунтується на власне професійних програмах, а друга і третя – лежать у площинах гуманітарних навчальних програм і методології навчання. Саме дві останні складові допомагають зробити найоптимальніший вибір, визначитися у професійних інтересах, розвивати внутрішню мотивацію до творчості, перешкоджати порушенню соціальних, етичних, екологічних основ існування суспільства [13, 21].

На сьогоднішній день намітилося декілька напрямів гуманітаризація вищої освіти. По-перше, це проникнення гуманітарного знання у зміст природознавчих і технічних дисциплін. По-друге, переорієнтація історичних фрагментів соціально-економічних курсів на гуманітарну спрямованість. По-третє, комплексне засвоєння теоретичних знань про людину, включену у природознавчі системи. І, по-четверте, це курси історії різноманітних областей гуманітарної культури (філософії, літератури, образотворчого мистецтва, музики), які вводяться в останні роки безпосередньо у навчальний процес.

Тобто, сучасна освіта, що базується на засвоєнні спеціальних наукових знань, повинна бути розширена гуманітарною освітою, орієнтованою на світоглядне знання. Але не просто через механічне збільшення числа гуманітарних дисциплін, а й через фундаменталізацію гуманітарних дисциплін, усвідомлення пріоритетності гуманітарної освіти.

Багато проблем модернізації системи освіти в Україні можуть бути вирішені з використанням зарубіжного досвіду. В українському науковому суспільстві сьогодні найбільш популярними країнами для вивчення педагогічного досвіду є США, Великобританія, Франція, Німеччина, Польща та Угорщина. Для українських освітян-політиків особливо вагомою є інформація про реформи в законодавстві західноєвропейських країн у перше десятиліття ХХІ ст., спрямовані на забезпечення якості освіти у вищих навчальних закладах.

Література

1. Дмитриченко М.Ф., Сухарніков Ю.В., Хмелевський М.О., Хорошун Б.І. Концептуальна модель підготовки фахівця у технічному навчальному закладі // Управління проектами, системний аналіз і логістика: Науковий журнал. Вип. 4. — К.: НТУ, 2007.
2. Дмитриченко М.Ф., Хорошун Б.І., Язвінська О.М., Глушенюк Н.М. Фундаменталізація вищої технічної освіти та її гуманітарна складова // Вісник Національного транспортного університету: В 2-х частинах: Ч. 1. — К.: НТУ, 2009.
3. Шевченко О., Скляр П., Третьяченко В. Соціально-психологічні моделі та механізми професійного становлення майбутніх фахівців у вищій школі: монографія. — Луганськ, 2011. — 240 с.
4. Половець В.М. Гуманізація і гуманітаризація освіти // Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції. — Вип. 4. — Чернігів. — 2003.
5. Ржевська А.В. Розвиток сучасної університетської освіти країн Західної Європи: монографія. — Луганськ, 2011. — 356 с.
6. Сук О.П. Системний підхід до інформатизації освіти // Фундаменталізація вищої освіти – необхідна умова випуску конкурентноспроможних фахівців: Матеріали міжнародної науково-методичної конференції 11-13 квітня 2001. – Харків: НТУ – 2001.
7. Кундрік В.А. Інновації в навчальному процесі вищих навчальних закладів: міжнародний та національний досвід // Інновації в навчальному процесі вищих навчальних закладів: міжнародний та національний досвід. Науковий вісник Закарпатського державного університету. — Ужгород, 2008.
8. Сидоренко В.К. Актуальні проблеми фундаменталізації вищої освіти в Україні / Уч. записки КГИПУ. – Вип.5. — Сімферополь, 2004.
9. Онкович Г. Міждисциплінарна інтеграція в гуманітарних дослідженнях // Вища освіта України. – 2009. — № 1.
10. Тарасюк Л.Н., Цейкович К.Н. Образование в Великобритании // Социально-политический журнал. — 1997. — № 3
11. Гульпа Л.Ю. Тенденції удосконалення системи якісної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах Угорської республіки // Вітчизняний та зарубіжний досвід упровадження Болонської системи: успіхи і проблеми. — Ужгород, 2009.
12. Дутка Г.Я. Філософські та загальнонаукові передумови фундаменталізації змісту професійної освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2004. — №6.

13. Зіньковський Ю., Мірських Г. Креативність – фрактал сучасної парадигми вищої технічної освіти (стаття друга) // Вища освіта України. – 2007. — № 4.

УДК 34.4

РОЛЬ МОРАЛИ И ПРАВА В ФОРМИРОВАНИИ АКСИОЛОГИЧЕСКИХ ОРИЕНТИРОВ МОЛОДЕЖИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Кандидат философских наук Хримли И.А.

У статті досліджується роль моралі та права як цінносно-нормативних орієнтирів світогляду сучасної молоді вищої школи в період глобалізаційних перетворень в Україні. Доводиться, що саме мораль та право впливають на процес формування світогляду громадянина-патріота української держави, молодого представника української національної еліти.

The article examines the role of morality and law as a value-normative ideological orientation of today's youth high school in the period of globalization changes in Ukraine. It is proven that it is moral and right to influence the formation of world citizen-patriot of the Ukrainian state, the young representative of the Ukrainian national elites.

Становление украинской государственности, интеграция в европейское и мировое сообщество, отказ от тоталитарных методов управления государством и построение гражданского общества предусматривают ориентацию на человека, нацию, приоритеты духовной культуры. Ярким примером создания современной модели восприятия мира, в которой соединяется философия, природоведение, экономика, техника, общественная организация, — модель устойчивого развития культуры. Она базируется на концепции выдающегося ученого и философа В.Вернадского[1,с.62], который в начале двадцатого столетия развил учение о ноосфере, которое предусматривало коэволюцию человека и природы.

Концепция устойчивого развития культуры появилась в конце двадцатого века и сейчас приобретает свое распространение. Она предусматривает возможность удовлетворения жизненно важных потребностей с сознательным ограничением использования природных ресурсов, в зависимости от современного уровня развития техники и способностей природы перерабатывать последствия человеческой деятельности. Современный этап исторического развития человечества характеризуется бурным распространением информационных технологий, которые позволяют личности лучше ориентироваться в огромном количестве информации, что значительно расширяет ее мировоззрение и дает возможность адаптироваться в транзитивный период.

Актуальность исследования детерминирована необходимостью определения каждым молодым человеком, студентом высшего учебного заведения ценностно-мировоззренческих ориентиров в быстро меняющемся мире. Через обретение молодым поколением национального сознания, активной гражданской позиции, высоких моральных качеств и духовных запросов формируется сознательный гражданина-патриот украинского государства, активный проводник национальной идеи, молодой представитель украинской национальной элиты.

Задачей исследования является обоснование верховенства морали и права как аксиологических ориентиров студенческой молодежи..

Объектом исследования выступает мораль и право как феномены социального бытия.

Теоретическое значение работы заключается в детальном анализе морали и права как ценностно-нормативных ориентиров студентов высшей школы через формирование веры в верховенство морали и права.

Практическая ценность – в определении путей формирования аксиологических установок студентов во время обучения в высшей школе через формирование веры в верховенство морали и права.

В решении сегодняшних экономических, политических и социальных проблем особую значимость приобретают мораль и право. Эти феномены способствуют адаптации личности в системе социально-коммуникативных отношений, упорядочивают общественную деятельность людей, направляют личность на усвоение универсальных ценностей современности.